

ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/74-13>
УДК 336.2

Гришук Г. В.
доктор філософії,
Державний податковий університет
Чепіль С. О.
здобувач вищої освіти,
Державний податковий університет

Hryshchuk Hanna
PhD in Economics,
State Tax University
Chepil Sofia
Student,
State Tax University

ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В УКРАЇНІ

TAX CONTROL AS AN INSTRUMENT OF PREVENTION SHADOW ECONOMY IN UKRAINE

У статті досліджено поширення тіньової економічної діяльності в Україні, яка загрожує економічній безпеці держави, зменшує податкові надходження та викривлює конкурентне середовище. Проаналізовано важливість посилення податкового контролю, яка є нагальною потребою для детінізації економіки. Досліджено, що існуюча в Україні система податкового контролю не повністю відповідає сучасним викликам і потребує серйозних реформ та удосконалень. У зв'язку з цим актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності податкового контролю як невід'ємної складової комплексного підходу до детінізації економіки в Україні. Завдання набуває особливої уваги в контексті імплементації Плану дій BEPS, гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами, активізації міжнародно-го співробітництва у сфері протидії ухиленню від оподаткування та розширенню податкової бази.

Ключові слова: державний бюджет, оподаткування, податки і збори, податковий контроль, податкові надходження, податкові перевірки, тіньова економіка.

The article examines the spread of shadow economic activity in Ukraine, which threatens the economic security of the state, reduces tax revenues and distorts the competitive environment. The importance of strengthening tax control, which is an urgent need for detinization of the economy, is analyzed. It has been investigated that the existing system of tax control in Ukraine does not fully meet modern challenges and needs serious reforms and improvements. In this regard, the relevance of the chosen research topic is determined by the need to increase the effectiveness of tax control as an integral component of a comprehensive approach to the detinization of the economy in Ukraine. The task is gaining special attention in the context of the implementation of the BEPS Action Plan, harmonization of domestic legislation with international standards, activation of international cooperation in the field of combating tax evasion and erosion of the tax base. The purpose of the work is to study the essence and role of tax control, to identify its main problems and shortcomings, as well as to develop and substantiate directions for improving tax control procedures in the context of combating the shadow economy in Ukraine. The realization of the research goal determined the formulation and solution of the following tasks: to determine the economic essence of the shadow economy and the reasons for its occurrence; assess the level of the shadow economy in Ukraine; describe the economic essence and role of tax control; identify problems of tax control in Ukraine; justify directions for improving tax control procedures in order to reduce the shadow economy in Ukraine. The object of the study is a set of tax control measures implemented by the controlling authorities with the aim of identifying and countering shadow economic activity in Ukraine. The subject of the study is the theoretical and practical aspects of improving the tax control system in Ukraine as an effective tool for countering the shadow economy. The theoretical and methodological basis of the research is general scientific and special methods of learning phenomena and processes. In particular, the research is based on a systematic approach using the following methods: analysis, synthesis, induction, deduction, monographic, graphic, systematic, analogy, abstraction, logical methods. The scientific and

practical value (novelty) of the obtained research results is as follows: the role of tax control as a tool of detinization of the economy and countering tax evasion schemes in Ukraine has been comprehensively investigated; the activities of control bodies were analyzed and recommendations were made to improve the effectiveness of tax control.

Keywords: state budget, taxation, taxes and fees, tax control, tax revenues, tax audits, shadow economy.

Постановка проблеми. В сучасних умовах тіньова економіка є серйозною загрозою для економічної безпеки та сталого розвитку України. Значні обсяги незадекларованих доходів, схеми відмивання коштів, набутих злочинним шляхом, а також ухилення від сплати податків призводять до величезних втрат бюджетних надходжень, зростання корупції та знищення конкурентного середовища. У 2023 році рівень тіньової економіки в Україні становить понад 50% ВВП [4], що є високим показником порівняно з розвиненими країнами. Одним із основних інструментів боротьби з тіньовою економікою є податковий контроль. Його ефективність залежить не лише від забезпечення повної сплати податків і зборів до бюджетів усіх рівнів, а й від створення рівних умов конкуренції для суб'єктів господарювання та стимулювання виходу підприємств із «тіні».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику податкового контролю в контексті протидії тіньовій економіці України у своїх працях досліджували вітчизняні вчені, а визначення механізму її вдосконалення та застосування у практичній діяльності на макрорівні висвітлено в економічній літературі, монографіях і наукових статтях. Зокрема, дослідженням питання тіньової економіки в Україні та пошуком інструментів у боротьбі з нею займалися такі провідні науковці як Бліхар М., Савченко Л., Комарницька І., Вінчук М. [14]; Бутинець Т. [2]; Коваленко В., Слатвінська М., Варналій З., Шелудько С., Валігурата Т. [5] та інші. Проте, в сучасних умовах дане питання є доволі актуальним при умові його вивчення з точки зору податкового контролю як інструменту протидії тіньовій економіці. В економічній літературі організаційно-методичним аспектам та проблемам реалізації податкового контролю приділено значну увагу у працях відомих вчених, таких як Білуха М., Микитенко Т. [1]; Ващенко К., Пашко П., Онишко С. [7]; Гребельник О., Шевчук С., Сушкова О. [10]; Крисоватий А., Новосад І. [6]; Шевчук О. [12] тощо. Проте, відзначаючи результати наукових досліджень, слід зазначити, що подальшого вдосконалення потребують теоретичні, організаційні та методичні засади проведення податкового контролю з метою протидії вітчизняній тіньовій економіці. У зв'язку з цим у дослідженні акцентовано увагу саме на цих питаннях.

Метою статті є дослідження сутності та ролі податкового контролю, виявлення основних його проблем, а також розробка та обґрунтування напрямів покращення процедур податкового контролю в контексті протидії тіньовій економіці в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тіньова економіка є складним багатогранним явищем та водночас однією з найбільш гострих проблем для будь-якої країни світу. В умовах воєнного стану Україна має особливо протидіяти ухилянню від сплати податкових платежів і спекуляцій. Масштаби поширення цього явища в нашій державі набувають загрозливого характеру, підриваючи основи економічної безпеки та перешкоджаючи поступовому розвитку суспільства. Тіньові економічні відносини створюють серйозні перешкоди для ефективного функціонування ринкових механізмів, знищуючи конкурентне середовище, підривають принципи соціальної справедливості та сприяють криміналізації підприємницької діяльності. З огляду на те, що тіньова економіка глибоко вкоренилася в різних сферах суспільного життя, вкрай важливо ретельно дослідити її економічну сутність, причини виникнення, наслідки та шляхи подолання з метою формування дієвої стратегії детінізації економіки України.

В економічній літературі існують різні підходи до трактування поняття «тіньова економіка» з боку вітчизняних і зарубіжних вчених (табл. 1).

Проведене дослідження є основою для формування авторського бачення даного поняття. На нашу думку, тіньова економіка являє собою сукупність видів економічної діяльності, що навмисно применшуються або приховуються з метою ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів. В цілому тіньова економіка включає як незаконну господарську діяльність, так і приховані легальні операції з метою зменшення податкових зобов'язань. Види тіньової економіки продемонстровано на рис. 1.

Ключовими ознаками тіньової економіки є приховування доходів та активів з метою ухилення від оподаткування, діяльність поза правовим полем та державним регулюванням, порушення законодавчих норм та етичних принципів ведення бізнесу. В Україні, за експертними оцінками, тіньовий сектор найбільше охоплює такі сфери як ринок пального, тютюнову та алкогольну продукцію [8].

Таблиця 1

Економічна сутність поняття «тіньова економіка»

Науковці	Економічна сутність поняття
Віто Танзі	частина валового національного продукту, яка через її відсутність у звітності та/або заниження її величини не відображена в офіційній статистиці [16].
Е. Фейг	вся економічна діяльність, , яка з будь яких причин не враховується і не потрапляє до валового національного продукту країни [15, с. 23].
Ульріх Тіссен	ті види діяльності, в яких створюється нова вартість, що не враховується офіційною статистикою [11, с. 61].
З.С. Варналій	складне соціально-економічне явище, яке представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих (як протиправних, так і законних, але аморальних) економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності щодо отримання надприбутків за рахунок приховування доходів та ухилення від сплати податків [3, с. 430].

Основними причинами виникнення та існування тіньової економіки в Україні є:

– соціально-економічний чинник: незадовільний рівень життя населення, низький рівень доходів, матеріальна скрута спонукає людей до пошуку незаконних джерел доходів; нестійкість економічної системи змушує підприємців вдаватися до тіньових схем для забезпечення існування бізнесу; надмірне податкове навантаження робить офіційну господарську діяльність економічно не вигідною, провокуючи ухилення від сплати податків; неефективність державного управління, невміле регулювання економічними процесами сприяє розростанню нелегального сектору;

– правові чинники: недосконалість законодавчої бази, прогалини та суперечності у законах дозволяють уникати оподаткування; недостатня ефективність правоохоронних органів у протидії економічній злочинності;

– політичний чинник: політична нестабільність; корупція на різних щаблях влади, хабарництво та зловживання службовим становищем підривають засади прозорості економічної діяльності; надмірне державне регулювання підприємництва, бюрократичні перешкоди заводять бізнес у тіньовий сектор;

– морально-етичні чинники: толерантне ставлення певної частини суспільства до незаконної економічної діяльності.

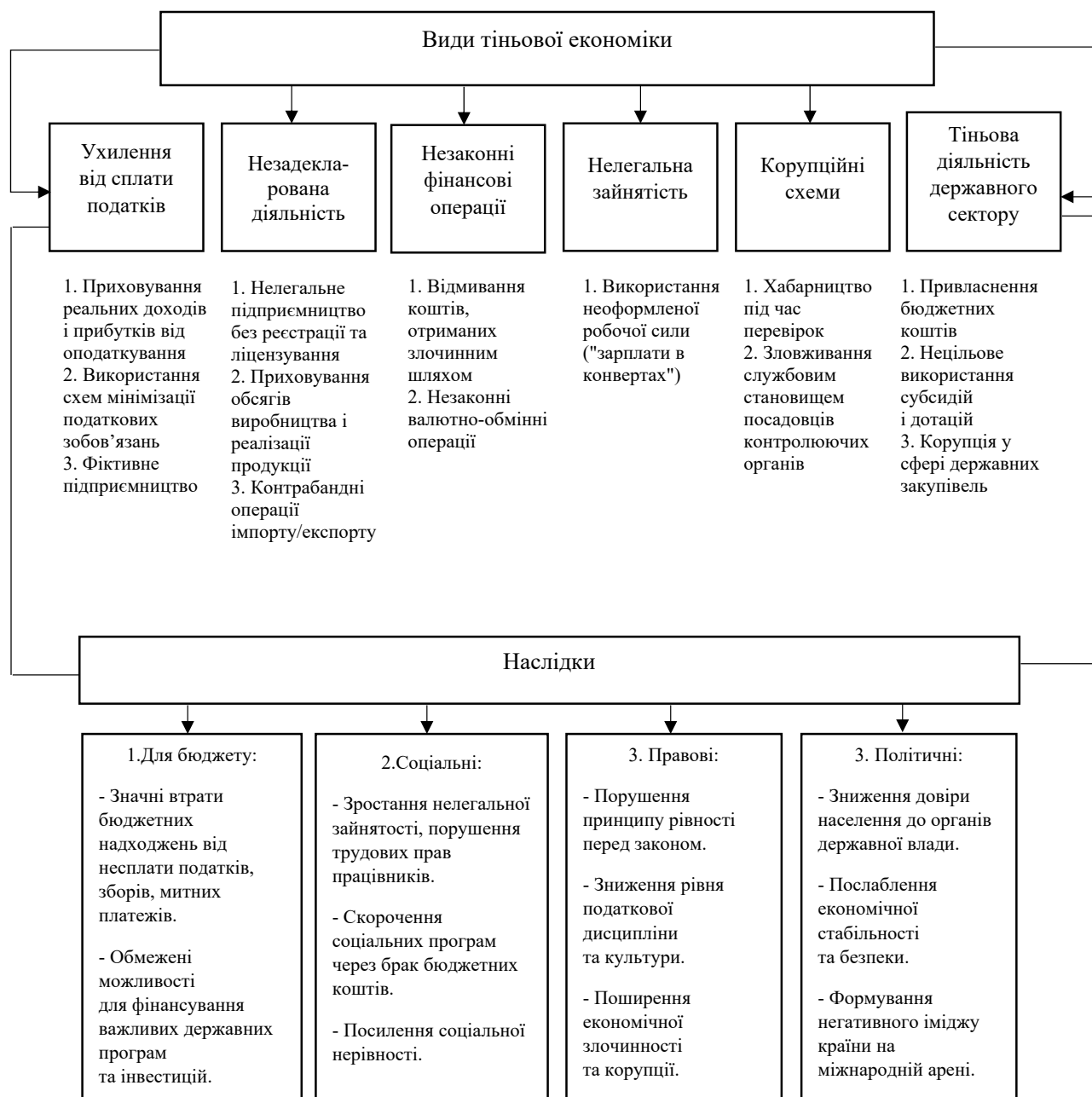
Таким чином, серед головних причин існування, можна виділити наступне: низькі доходи значної частини населення, недосконале регулювання підприємницької діяльності, недовіра до держави та корупція, високе податкове навантаження на бізнес. Значні розміри тіньової економіки призводять до величезних втрат надходжень до бюджету, що в свою чергу зменшує фінансові можливості держави на розвиток освіти, медицини, інфраструктури тощо.

Проблема тіньової економіки є однією з ключових глобальних загроз світовій економіці, яка була офіційно визнана під

час Всесвітнього економічного форуму у 2011 році. Серед основних причин зростання тіньової економіки виокремлюють постійне розширення світових комунікацій, економічну нерівність та відсутність ефективного глобального управління та контролю.

Вітчизняна економіка за останні роки знаходиться у глибокій соціально-економічній кризі. Основними передумовами виникнення кризи у 2014 році є політична нестабільність, анексія АР Крим та початок війни росії проти України, у 2020 році – глобальна пандемія Covid-19, а у 2022 році – введення воєнного стану по всій території України внаслідок російської агресії. Передусім, ці чинники і спровокували тенденцію до зростання тіньової економіки. На сьогодні за аналітичними даними Центра Разумкова тіньовий сектор складає приблизно 50 % всієї економіки держави та виконує соціальну підтримку населення, забезпечуючи їх роботою та доходами. Спроби заборони та «придушення» тіньової економіки на державному рівні не дають результатів. Адже «напівтіньовий» спосіб ведення бізнесу (у тому числі отримання доходів громадян) надають владі додаткові можливості впливу, які спрямовані на забезпечення політичної лояльності та економічної підтримки. Це призводить до відсутності інтересу влади у створенні більш прозорого економічного середовища в Україні [4].

Масштаби тіньової економіки в національній економіці досягли критичного рівня і потребують негайного вирішення для зменшення її обсягу в Україні, оскільки це спричиняє зниження рівня фінансової стійкості держави. На даному етапі вирішення проблеми тіньової економіки стає надзвичайно важливим і необхідним задля розробки комплексу заходів для зменшення її впливу на національну економіку. Перш за все, необхідно оцінити масштаби тіньової економіки в Україні, а також темпи приросту або зниження рівня реального ВВП за останні роки (рис. 2).

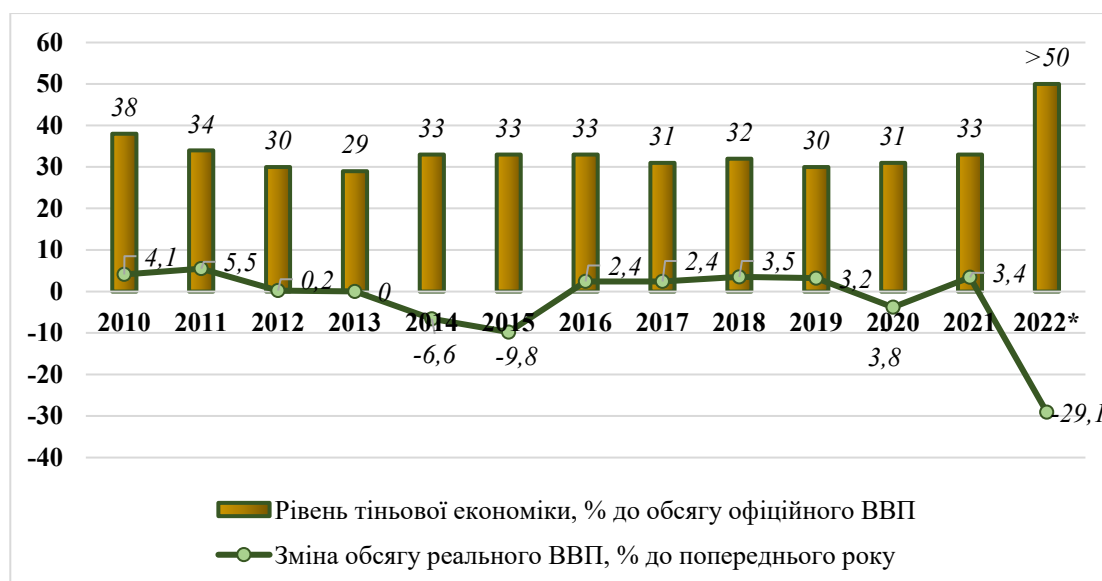

Рис. 1. Види тіньової економіки

Джерело: розроблено на підставі проведених досліджень

На рис. 2 представлена динаміка інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні за останні 13 років. Варто відзначити, що за 2010–2013 роки спостерігалась позитивна динаміка зменшення рівня тіньової економіки з 38% до 29%. У 2014 році російська агресія проти України та ряд інших факторів негативно вплинула на вітчизняну економіку. Протягом 2014–2021 років рівень тіньової економіки рівні 33% з невеликими коливаннями у сторону зменшення у 2017–2020 роках, а у 2022 році цей показник перевищив 50 % від обсягу офіційного ВВП. Тенденція до збільшення рівня тіньової

економіки за монетарним методом сформувалась в умовах дії таких чинників: поживлення банківського кредитування в національній валюті на тлі відновлення економіки; кредитна підтримка корпоративному сектору; поступове здорожчання фінансування для бізнесу й населення на тлі підвищення НБУ облікової ставки; збільшення обсягу готівкових коштів в обігу поза депозитними корпораціями [4]. Крім того, зі зростанням рівня тінізації економіки спостерігається зниження рівня реального ВВП України саме у той період глибокої соціально-економічної кризи, а саме у 2014 році – на -6,6%, у 2015 році – на

Рис. 2. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні за монетарним методом та темпи приросту/зниження рівня реального ВВП

Джерело: сформовано на підставі [4; 9; 13]

-9,8%, у 2020 році – на -3,8%, у 2022 році – на -29,1%. Проведений аналіз рівня тіньової економіки та реального ВВП України спричинив науковий пошук інструментів протидії такій тенденції, серед яких у процесі дослідження виокремлено податковий контроль.

Податковий контроль є важливою складовою податкової системи будь-якої країни. Від ефективності його здійснення значною мірою залежать надходження до бюджету та стан дотримання податкового законодавства. В умовах реформування податкової системи України питання вдосконалення податкового контролю набуває особливого значення. На сьогодні податковий контроль в Україні здійснюється контролюючими органами, до яких належать податкові та митні органи. Система податкового контролю в Україні наразі перебуває у незадовільному стані та потребує серйозного реформування. Недосконале й нестабільне податкове законодавство, що містить прогалини та протиріччя, не тільки завдає труднощів для платників податків, а й для самих контролюючих органів у процесі здійснення контролю. Крім того, податкове навантаження на бізнес підштовхує до ухилення від сплати податків та тінізації економіки.

На сьогодні податковий контроль варто розглядати як систему заходів державних органів, спрямованих на забезпечення повноти та своєчасності сплати визначених відповідно до податкового законодавства податків і зборів з метою наповнення бюджетів усіх рівнів та створення сприятливого податкового

середовища для розвитку економіки. Адже податкові перевірки є важливим інструментом забезпечення дотримання податкового законодавства та являють собою одну з форм податкового контролю. Вони дозволяють контролюючим органам виявляти порушення податкового законодавства і притягувати до відповідальності осіб, які їх вчинили.

В Україні податкові перевірки були призупинені більше ніж на один рік, в період з 24 лютого 2022 року до 01 серпня 2023 року. Такий крок дозволив бізнесу тимчасово зосередитись на забезпеченні безперервної роботи в екстремальних умовах без додаткового навантаження від податкових перевірок.

Призупинення має як позитивні, так і негативні наслідки для платників податків. До позитивних наслідків можна віднести:

- зменшення податкового навантаження на платників податків;
- звільнення платників податків від необхідності готуватися до податкових перевірок;
- зменшення витрат платників податків на проведення податкових перевірок.

До негативних наслідків можна віднести:

- зменшення ефективності податкового контролю;
- збільшення ризиків порушення податкового законодавства платниками податків;
- ускладнення виявлення та притягнення до відповідальності платників податків, які порушують податкове законодавство.

Після завершення воєнного стану в Україні податкові перевірки будуть відновлені, що призведе до негативних наслідків. Збільшення

податкового навантаження на платників податків, які не дотримувалися податкового законодавства, будуть притягнені до відповідальності, що призведе до збільшення їх податкових зобов'язань. Ускладнення діяльності платників податків призведе до складнощів ведення бізнесу, оскільки вони будуть піддаватися додатковому податковому контролю. Збільшення витрат платників податків на дотримання податкового законодавства, які хочуть уникнути негативних наслідків податкового контролю, доведеться збільшити витрати на дотримання податкового законодавства.

Відновлення податкових перевірок буде здійснюватися поетапно. З 01 серпня 2023 року відновлюються: планові податкові перевірки великих платників податків; позапланові податкові перевірки, які проводяться на звернення платника податків; фактичні податкові перевірки, які проводяться за наявності ризиків порушення податкового законодавства. А з 01 січня 2024 року відновлюються: планові податкові перевірки інших платників податків; позапланові податкові перевірки, які проводяться з інших підстав, ніж звернення платника податків.

У 2024 році Державна податкова служба запланувала прогресивну програму проведення планових податкових перевірок суб'єктів господарювання. Загалом передбачено здійснити 3242 податкові перевірки. Найбільша частка припадає на юридичних осіб, фінансові установи, постійні представництва і представництва нерезидентів – 2172 компаній. Податківці ретельно перевірятимуть правильність нарахування та сплати ними податків і зборів. Окрему увагу податкові органи привернуть до підприємств у частині обчислення, повноти, утримання та сплати податків за своїх працівників (ПДФО, військовий збір та ЄСВ) – 156 компаній. Малий та середній бізнес також потрапить під пильний моніторинг. У планах Державної податкової служби – ретельний контроль діяльності 914 малого сектору підприємництва (ФОП) протягом наступного року [9]. Таким чином, податкові органи суттєво активізує здійснення планових перевірок в 2024 році порівняно з попередніми роками. Масштабний податковий контроль охопить як великих платників – підприємств (юридичних осіб), так і сектор малого підприємництва (ФОП).

Найбільше Державна податкова служба планує перевірку у сфері сільського господарства, зокрема серед виробників зернових культур. Крім того, високий пріоритет також матимуть підприємства, що займаються оптовою торгівлею пальним. Податкові органи

також посилять контроль за компаніями, які здійснюють неспеціалізовану оптову торгівлю, надають послуги вантажних автоперевезень, займаються будівництвом житлових і нежитлових об'єктів, працюють у роздрібній торгівлі. Пильну увагу приділятимуть суб'єктам господарювання, що надають в оренду нерухомість.

Отже, в умовах воєнного стану призупинення податкових перевірок було виправданим заходом, який дозволив забезпечити безпеку та нормальне функціонування економіки України. Однак, відновлення податкових перевірок є важливим кроком на шляху до відновлення економіки України. Для того, щоб мінімізувати негативні наслідки відновлення податкових перевірок, платникам податків необхідно ретельно дотримуватися податкового законодавства та ввести належний податковий облік та звітність.

Висновки. В результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, які спрямовані на досягнення поставленої мети, основні з них є наступні:

1. Досліджено сутність тіньової економіки в Україні, та зроблено висновок, що вона має значні масштаби, що становить серйозну загрозу для економічної безпеки країни. Серед головних причин існування, можна виділити наступне: низькі доходи значної частини населення, недосконале регулювання підприємницької діяльності, недовіру до держави та корупцію, високе податкове навантаження на бізнес. Значні розміри тіньової економіки призводять до величезних втрат надходжень до бюджету, що, в свою чергу, зменшує фінансові можливості держави на розвиток освіти, медицини, інфраструктури тощо.

2. Варто відзначити, що за 2010–2013 роки спостерігалась позитивна динаміка зменшення рівня тіньової економіки з 38% до 29%. У 2014 році російська агресія проти України та ряд інших факторів негативно вплинула на вітчизняну економіку. Протягом 2014–2021 років рівень тіньової економіки рівні 33% з невеликими коливанням у сторону зменшення у 2017–2020 роках, а у 2022 році цей показник перевищив 50% від обсягу офіційного ВВП. Проведений аналіз рівня тіньової економіки та реального ВВП України спричинив науковий пошук інструментів протидії такій тенденції, серед яких у процесі дослідження виокремлено податковий контроль.

3. Досліджено податковий контроль як економічну категорію, яка є важливим механізмом регулювання податкових відносин, забезпечення балансу між інтересом держави

в наповненні бюджету та інтересом платника податків у створенні сприятливого податкового середовища. Також він виступає запорукою економічної безпеки держави, запобігаючи ухиленню від сплати податків та сприяє створенню рівних конкурентних умов для суб'єктів господарювання, забезпечуючи надходження до державного бюджету.

4. Проаналізовано податкові перевірки, які відновилися з 01 серпня 2023 року. В Україні податкові перевірки були призупинені більше ніж на один рік, в період з 24 лютого 2022 року до 01 серпня 2023 року. Такий крок дозволив бізнесу тимчасово зосередитись

на забезпеченні безперервної роботи в екстремальних умовах без додаткового навантаження від податкових перевірок. У 2023 році Державна податкова служба відновила здійснення документальних перевірок різних категорій платників податків. Найбільший обсяг діяльності запланований стосовно юридичних осіб, – загалом планується провести ретельні документальні перевірки у 2085 компаній, зареєстрованих в Україні. У 2024 році Державна податкова служба запланувала прогресивну програму проведення планових податкових перевірок суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Білуха М. Т., Микитенко Т. В. Митний контроль: організація і методологія. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 1 (64). С. 181–187.
2. Бутинець Т. А. Тіньова економіка і бухгалтерський облік. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 7. С. 51–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2017_7_16 (дата звернення: 27.03.2024).
3. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.
4. З чим світ входить у 2023 р. Економічні перспективи відновлення України. Центр Разумкова. Аналітична доповідь. Січень 2023 р. URL: https://razumkov.org.ua/images/pdf/2023_MATRA_I_KVARTAL.pdf (дата звернення: 27.03.2024).
5. Коваленко В., Слатвінська М., Варналій З., Шелудько С., Валігура Т. Феномен тіньової економіки та її вплив на розвиток корпоративного бізнесу та домашніх господарств в Україні. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2022, 3(44), 328–337. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.44.2022.3763>
6. Крисоватий А. І., Новосад І. В. Діяльність митних органів у забезпеченні митної безпеки України у сфері протидії порушенням митних правил. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2017. № 2. С. 66–76.
7. Ващенко К. О., Пашко П. В., Онишко С. В. та ін. Модернізація податкової та митної політики в інституціональному забезпеченні розвитку економіки України: монографія / за наук. ред. д. е. н., проф. П.В. Пашка, д. е. н., проф. С. В. Онишко. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. 518 с.
8. Олег Гетман. У яких галузях найбільші втрати від «сірих» схем у воєнний час? *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/12/19/707864/> (дата звернення: 27.03.2024).
9. Офіційний сайт Міністерства економіки України. Тенденції тіньової економіки. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=ТенденціїТіньовоїЕкономіки> (дата звернення: 28.03.2024).
10. Розвиток митної політики України в контексті реалізації економічної функції держави: монографія / Гребельник О. П., Пашко П. В., Шевчук С. В., Сушкова О. Є. та ін.; за ред. д.е.н., проф. О. П. Гребельника. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 266 с.
11. Тіссен У. Тіньова економіка: методи прогнозування, проблеми кількісної оцінки та висновки для економічної політики. Зрушення до ринкової економіки. Реформи в Україні: погляд зсередини. Київ, 1997. 61 с.
12. Шевчук О. А. Податковий контроль як елемент фінансової політики держави. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2015, 1(18), 290–295. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i18.46561>
13. Юрій Тарасовський. ВВП України за підсумками 2022 року впав на 29,1% – Держстат. *Forbes*. 2023. URL: <https://forbes.ua/news/vvp-ukraini-za-pidsumkami-2022-roku-vpav-na-291-derzhstat-13042023-13041> (дата звернення: 28.03.2024).
14. Blikhar M. M., Savchenko L. A., Komarnytska I. I., Vinichuk M. V. (2019). Strategic orientaries of legalization of the economy of Ukraine: economic and legal aspects. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol. 2 (29). P. 101–112. DOI: <http://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i29.171850>
15. Feige E. A new perspective on macroeconomic phenomena: the Theory and measurement of the unabsorbed sector in the US economy. *Causes*. 1980. 136 p.
16. Tanzi V. The Underground Economy in the United States Abroad. Lexington, Mass : Lexington Books, 1982. 70 p.

References:

1. Bilukha M. T., Mykytenko T. V. (2014) Mytnyi kontrol: orhanizatsiia i metodolohiia [Customs control: organization and methodology]. *Scientific bulletin of the National University of the State of Ukraine (economics, law)*. Vol. 1 (64), pp. 181–187.
2. Butynets T. A. (2017) Tinova ekonomika i bukhhalterskyi oblik [Shadow economy and accounting]. *Economy. Finances. Right.*, vol. 7, pp. 51–52. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2017_7_16 (accessed 27 March 2024).
3. Varnalii Z. S. (2009) Ekonomichna bezpeka [Economic security]. Kyiv: Knowledge (in Ukrainian).
4. With what the world enters 2023. Economic prospects of recovery of Ukraine. Razumkov Center. Analytical report. January 2023. Available at: https://razumkov.org.ua/images/pdf/2023_MATRA_I_KVARTAL.pdf (accessed 25 March 2024).
5. Kovalenko, V., Slatvinska, M., Varnalii, Z., Sheludko, S., i Valihura, T. (2022). Fenomen tinovoi ekonomiky ta yii vplyv na rozvytok korporatyvnoho biznesu ta domashnikh gospodarstv v Ukraini [The phenomenon of the shadow economy and its influence on the development of corporate business and households in Ukraine]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 3(44), pp. 328–337. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3763>
6. Krysovatyi A. I., Novosad I. V. (2017) Diialnist mytnykh orhaniv u zabezpechenni mytnoi bezpeky Ukrainy u sferi protydii porushenniam mytnykh pravyl [Activities of customs authorities in ensuring customs security of Ukraine in the field of combating violations of customs rules]. *Scientific view: economics and management*, vol. 2, pp. 66–76.
7. Vashchenko K. O., Pashko P. V., Onyshko S. V. (2020) Modernizatsiia podatkovoi ta mytnoi polityky v instytutsionalnomu zabezpechenni rozvytku ekonomiky Ukrainy [Modernization of tax and customs policy in the institutional support of the development of the economy of Ukraine]. Irpin: University of the State Fiscal Service of Ukraine. (in Ukrainian)
8. Hetman O. (2023) U yakykh haluziakh naibilshi vtraty vid "sirykh" skhem u voiennyi chas? [In which industries are the biggest losses from "gray" schemes in wartime?]. *Economic truth*. 2023. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/12/19/707864/> (accessed 27 March 2024).
9. Official website of the Ministry of Economy of Ukraine. Trends of the shadow economy. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243e-b15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (accessed 22 March 2024).
10. Hrebelyuk O. P., Pashko P. V., Shevchuk S. V., Sushkova O. Ye. (2021) Rozvytok mytnoi polityky Ukrainy v konteksti realizatsii ekonomichnoi funktsii derzhavy [The development of the customs policy of Ukraine in the context of the implementation of the economic function of the state]. Irpin: University of the State Fiscal Service of Ukraine. (in Ukrainian)
11. Tissen U. (1997) Tinova ekonomika: metody prohnuzuvannia, problemy kilkisnoi otsinky ta vysnovky dlia ekonomichnoi polityky. Zrushennia do rynkovoi ekonomiky. Reformy v Ukraini: pohliad zseredyny [The Shadow Economy: Forecasting Methods, Quantification Challenges, and Implications for Economic Policy. Shift to market economy. Reforms in Ukraine: a view from the inside]. Kyiv. (in Ukrainian)
12. Shevchuk O. A. (2015) Podatkovi kontrol yak element finansovoi polityky derzhavy [Tax control as an element of the financial policy of the state]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 1(18), pp. 290–295. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i18.46561>
13. Yurii Tarasovskyi (2023). VVP Ukrainy za pidsumkami 2022 roku vpav na 29,1% – Derzhstat [According to the results of 2022, the GDP of Ukraine fell by 29.1% – State Statistics Service]. *Forbes*. Available at: <https://forbes.ua/news/vvp-ukraini-za-pidsumkami-2022-roku-vpav-na-291-derzhstat-13042023-13041> (accessed 25 March 2024).
14. Blikhar M. M., Savchenko L. A., Komarnytska I. I., Vinichuk M. V. (2019). Strategic orientaries of legalization of the economy of Ukraine: economic and legal aspects. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 2 (29), pp. 101–112. DOI: <http://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.171850>
15. Feige E. A new perspective on macroeconomic phenomena: the Theory and measurement of the unabsorbed sector in the US economy. *Causes*. 1980. 136 p.
16. Tanzi V. The Underground Economy in the United States Abroad. Lexington, Mass : Lexington Books, 1982. 70 p.